

PHILIP ZIMBARDO

Életem

Az évszázad pszichológiája

Lejegyezte

Daniel Hartwig, Stanford Egyetem

Open Books

ELSŐ FEJEZET

Származásom és életem legjelentősebb eseményei

*Ősök, gyermekkor, család, és élet New Yorkban • Átmenetileg:
irány Kalifornia • Az osztálytárs, Stanley Milgram karrierje és
az engedelmséget vizsgáló kísérlete • A stanfordi börtönkísérlet
(rövid összefoglalás) • Tanulmányok a Brooklyn College-ban
• Társadalmi aktivizmus*

Kezdjük azzal, hogy mesélsz a gyermekkorodról, a családotról és arról, hol nőttél fel.

Származásom két olasz városhoz kötődik. Az egyik Cammarata, amelyik kb. nyolcvan kilométerre van Palermótól, a másik Agira, az Cataniától kb. hetven kilométerre van. Anyai nagyszüleim Agirából, az apaiak Cammaratából valók.

Apai nagyapámat Filippo Zimbardónak hívták, a feleségét Verának, ők voltak az apám, George Zimbardo szülei. Anyám, Margaret Zimbardo családja a sziget másik oldaláról származik. Anyám leánykori neve Margaret Bisicchia, az ő apja cipész volt. A másik nagyapámnak, az apainak, aki után a keresztnemet kaptam, borbély volt a mestersége. Alacsony származásúak voltak, és nem rendelkeztek semmilyen iskolai végzettséggel. Az 1800-as évek vége felé a szicíliai olaszok tömegesen vándoroltak ki az Egyesült Államokba, ők is ezzel a hullámmal érkeztek. Én második generációs amerikai vagyok, mert a szüleim már itt születtek.

Gyermekkor, kamaszkor,
költözés a nyugati
partra, majd vissza

New Yorknak abban a részében nőttem fel, amit Dél-Bronxnak hívnak. Egy gettó volt, mintha a harmadik világban éltünk volna. De mi akkor ezt nem tudtuk. Mi

szépnek láttuk. Elmondhatom, hogy szegénységben nőttem fel, mert apám gyakran volt állás nélkül, és nem igazán szeretett dolgozni. Amikor borbélyként dolgozott, sokszor megvárakoztatta a kuncsaftjait. Születésétől fogva ajnározták és elkényeztették, mert hét leánygyermek után ő volt az első fiú a családban. Jól emlékszem, még évekkkel később is, amikor már felnőtt férfi volt, a nővérei úgy bántak vele, mint valami kis herceggel. Egyébiránt hihetetlen adottságai is voltak, többek között abszolút hallása és tiszta énekhangja. Hallás után bármilyen dallamot le tudott játszani hangszeren. Minden húros hangszeren tudott játszani: zongorán és mandolinon, hegedűn és gitáron pedig kifejezetten jól. Tudott énekelni és táncolni, a mulatságokon mindig ő volt a társaság lelke.

Sajnos túl korán nősült, és a szüleimnek egymás után négy gyermeke született, másfél éves korkülönbséggel. Bajos dolog egyszerre sok kisgyereket nevelni. Én 1933. március 23-án születtem, még tartott a nagy gazdasági válság. Amikor apám munka nélkül volt, havonta kaptunk segélyt és élelmiszercsomagot, ezenkívül voltak számukra kijelölt ruhaosztó központok. Ha az ember odament, hozzájutott használható ruhadarabokhoz. Ingyen volt, de megvolt az ára. Ma is emlékszem rá, ennyi év után is, amikor először mentem el egy ilyen „ruhás” helyre, egy óriási üzemcsarnokba. Azokban az időkben a gyerekek, a kisfiúk, hét-, nyolc-, de akár kilencéves korukig rövidnadrágot hordtak, utána pedig térdnadrágot, amit ma már senki sem visel. Ezt az ember úgy tíz-tizenkét éves koráig hordta, és akkor végre megkaphatta az első hosszúnadrágját. Kétfajta kordbársony térdnadrág létezett, a vastag és a vékony bordás. A többiek kicsúfolták azokat, akik

vastag bordásat hordtak, mert az járás közben susogott. Miközben igyekeztem kiválogatni az óriási kupacokból a mikrokord nadrágokat, odajött hozzám egy férfi, és azt mondta: „Egy koldus ne válogasson. Fogd az elsőt, ami szembejön, és menj el.” Emlékszem, elsírtam magam, és azt mondtam neki: „Nem vagyok koldus. Magának meg ez a munkája. Azért kapja a fizetését, hogy udvarias legyen.” Vagy valami hasonlót.

Nos, ez is a szegénység egyik olyan velejárója, amiről a szegények nem beszélnek. A megaláztatás, amit a szegénység pusztája miatt kell elszenvedniük. Aztán jött a háború, és az apám elkezdett érdeklődni az elektronika iránt, és bármiféle képzettség és tapasztalat nélkül egy ismerősével, aki nála alig valamivel többet tudott a dologról, nyitottak egy kis rádiótechnikai boltot, ami viszonylag jövedelmezőnek bizonyult.

1947-ben aztán apám épített egy televíziókészüléket, gyakorlatilag egy kapcsolási rajz alapján, miután az alapismereteket megtanulta egy Puerto Ricó-i rádióműszerésztől, aki a házunkban, a Keleti 151. utca 1005-ös szám alatt működő műszaki üzletben dolgozott. Még most is emlékszem a készülékre. A képernyője kicsi volt, húsz centi átmérőjű, de megnéztük rajta az egész profi baseballbajnokságot. A döntőben a Yankees játszott a Dodgers ellen. Ötven centet szurkoltattam le minden gyerekkel, aki meg akarta nézni nálunk a meccset. Nagyszerű, csodás élmény volt. Csakhogy ismét előjött a régi probléma, miszerint az apám nem szeretett dolgozni. Mondom neki: „Papa, tisztában vagy velem, hogy megütötte a főnyereményt? Te már tudod, hogy kell öszszerakni, mi meg majd segítünk. Csináljunk még. Mindenki tévét akar venni.” Erre azt felelte: „Nem, nem. Egyet megcsinálni, az kihívás volt. Sajnálom, de nem érdekel.”

Hát ez volt a legszomorúbb az egészben. Korán tudatosult bennem, hogy a szegénységből csak úgy törhetek ki, ha tanulok.

Ezt már egészen kicsi koromban megértettem. Imádtam az iskolát. Az iskolában rend volt és tisztaság. Nem az otthoni káosz. Ott megfeledezhettem a szegénységről. Azokban az időkben a tanárok csodálatos, tiszteletre méltó emberek voltak. Igazi hősök. Eljöttek tanítani ezekbe a – nemritkán életveszélyes – szegénynegyedekbe, és nem csak a tananyagot sajátították el velünk, valódi életleckéket adtak. A fejünkbe verték a személyes higiéné és az általános műveltség fontosságát. Az étkezés és terítés etikettjét ma is fújom. Azonnal felfogtam, hogy itt valami egészen különleges dologról van szó, és igyekeztem mindent magamba szívni.

Kitűnő tanuló voltam, és az általános iskola felső tagozatát már egy jobb iskolában kezdtem, a PS 52-ben,* ami egy fiúiskola volt. Ezt követően felvettek a Stuyvesant Gimnáziumba, de ott csak egy évig maradtam, mert ott is csak fiúkat tanítottak, amiből nagyon elegendem lett. Noha a Stuyvesant Gimnáziumban igen magas színvonalú oktatás folyt, és fantasztikusan jó iskola volt, mégis átíratkoztam a koedukált James Monroe Gimnáziumba, ami ugyan Bronxban volt, de oda járt néhány barátom, és oda jártak a legszebb lányok.

1947 és 1948 fordulóján aztán a családom Kaliforniába, Észak-Hollywoodba költözött. Apámnak hét nővére és két öccse volt, akik mind ott éltek, és rábeszéltek apámat, hogy mi is költözzünk oda, így legalább együtt lesz a család. Úgyhogy elindultunk, mégpedig egy DC-3-sal, tudod, melyik az, egy kifejezetten kicsi repülőgép. Valaki mesélte, hogy pont ilyen szerepelt Clark Gable és Carole Lombard valamelyik filmjében. Rendkívül drága utazás volt.

Huszonnégy órába telt a LaGuardiáról eljutni Burbankre, a hollywoodi repülőtérré, három vagy négy megálló közbeiktatásával, de persze nekünk, gyerekeknek, nagyon izgalmas volt.

* A PS 52 az 52-es számú *Public School*, vagyis állami fenntartású iskolát jelöli.

Szerencsétlen körülmény, hogy 1948-ban Hollywood súlyos gazdasági válságba került, és a filmiparban óriási leépítések zajlottak. Így történt, hogy amikor megérkeztünk, apám sehol sem talált állást. *(nevet)* A vége az lett, hogy még rosszabb anyagi helyzetbe kerültünk, mint amilyenben New Yorkban voltunk. A szegénység maradt, csak a környezet változott, de az legalább gyönyörűsége volt.

Kaliforniában valóban nehéz volt az élet. De minden annyira szép volt körülöttünk! Tényleg az volt, különösen mi, gyerekek találtuk csodálatosnak, a bronxi beton és aszfalt után. Amikor konferenciákon tartok előadást, mindig mutatok fényképeket az akkori Bronxról, nem csak az épületekről, a játszóterekről is. Aszfalt és semmi más. Hétféteken ráadásul még a kerítésen is át kellett másznunk, mert valamelyik okostojás kitalálta, hogy szombaton és vasárnap a játszótereket zárva kell tartani. Képzelheted, milyen volt. Se fű, se virágok, se fák. Egyszer, amikor valamelyikünknek eszébe jutott, hogy indiánosat játszunk, és csináljunk sátrakat meg kenut, el kellett zarándokolnom a hét háztömbnyire lévő St. Mary Parkba, mert egész Dél-Bronxban ott nőtt az egyetlen nyírfa, amelyiknek a kérgéből össze lehetett tákolni egy pici kenut. Azt hiszem, még mindig megvan valahol az a darabka nyírfakéreg, még ennyi év után is. És akkor az ember elutazik Észak-Hollywoodba, és hirtelen fák meg virágok veszik körül...

Az idilli környezet azonban közel sem bizonyult annak a paradicsomnak, aminek kezdetben hittem, sőt rémálommá változott. Elmagyarázom. Mindig is nagyon népszerű gyerek voltam, való igaz, tettem is annak érdekében, hogy az legyek. Amikor azt mondom, „népszerű”, azt értem alatta, hogy mindig valaminek – bárminek: osztálynak, sportkörnek és hasonlóknak – az elnöke, az alelnöke, a csapatkapitánya vagy annak helyettese voltam.